

TÁJÉKOZÓDÁS

A „BUDAPESTI ISKOLA” ELGONDOLÁSAINAK JELENLÉTE A MODERN FRANCIA PSZICHOANALÍZISBEN

Történeti és elméleti háttér

Ritter Andrea

Franciaország a pszichoanalízis hazája. Jelenleg négy nagy analitikus szövetség és több mint tíz, elméletileg egymástól különböző kisebb csoport működik az országban. Ebben a sokszínűségben természetesnek tekinthetnénk, ha időről időre merítenének a pszichoanalízis budapesti iskoláját képviselő analitikusok gondolataiból is, ám a tapasztalatok szerint többnyire az újítást kereső, a kereteket feszegető irányzatok képviselői nyúlnak vissza a magyar iskola néhány tagja – mindenekelőtt Ferenczi Sándor és Bálint Mihály – gondolataihoz.

Mi sem jellemzőbb a legendás budapesti iskola franciaországi szellemi jelenlétére, mint az a tíz önálló kötet és megszámlálhatatlanul sok tanulmány, mely Ferenczi és Bálint munkásságával foglalkozik. Utóbbiak életműve gyűjteményes kötetekben is olvasható franciául, továbbá több válogatás jelent meg Hermann Imrétől, Bálint Alice-től és másoktól.

A térbeli közelség ellenére – talán a hazánkban kevesek által beszélt francia nyelv miatt – a Magyarországon élő és dolgozó analitikusok keveset tudnak gall kollégáik pezső szakmai életéről. Az újjáéledő magyar iskola szakemberei inkább az angolszász irányzatot részesítik előnyben, noha a francia iskolák gondolatisága sok esetben közelebb áll a harmincas évek magyar analitikus iskolájának szellemiségéhez. A ránk hagyományozott elmélet továbbgondolása – és ötvözése a francia eszmei tradíciókkal – Magyarországon is sok értékes adalékkal szolgálhatná a szakmai közgondolkodást.

Az alábbiakban igyekszem bemutatni a francia analitikus irányzatok kialakulását, az egyes iskolák főbb szakembereit, továbbá azokat a magyar vonatkozásokat, amelyek az elméleti különbségek megértéséhez szükségesek. Természetesen a leírás csak kiindulópont, melynek alapján a szakma minden egyes képviselője kiválaszthatja azt az irányt, mely leginkább érdekli.

Kezdetek

Annak ellenére, hogy – mint ismeretes – a francia pszichiátriai iskola (Charcot, Liébaud, Bernheim) hatással volt Freud elméletének kidolgozására, a pszichoanalízis nehezen vert gyökeret Franciaországban.¹ 1914-ben jelent meg az első, pszichoanalízist taglaló mű francia szerzőktől. Emmanuel Régis és Angelo Marie Hesnard, a bordeaux-i pszichiátriai iskola tagjai „A neurózisok és a pszichózisok pszichoanalízise” címet adták közös publikációjuknak. A francia filozófiai és pszichiátriai hagyományoknak megfelelően a szerzők helyenként kritikai élel emlegetik a pszichoanalízist, visszavezetve Freud egyes tételeit az általuk vélt francia gyökerekhez.² Különösen elítélően szóltak Freud szexualitáselméletéről, pánszexualizmussal vádolva őt. Freud meglehetősen hűvösen, de köszönettel és bizonyos iróniával fogadta a művet. Válaszában kifejezte reményét, hogy a szerzők a későbbiekben megbarátkoznak majd a pszichoanalitikus terápiában jelenlevő és kétségtelenül igazolt szimbólumrendszerrel.

Kevesen tudják, hogy Ferenczi is reagált a könyvre, és – talán annak reményében, hogy a franciák is belépnek majd a hivatalos analitikus iskolák közé – 1915-ben az *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*-ben megjelentetett egy cikket „A bordeaux-i pszichiátriai iskola a pszichoanalízisről” címmel.³ Ebben üdvözlö az első, francia nyelven megjelent analitikus írást, elsősorban az analízisről alkotott meghatározás pedagógiai jelentősége miatt. Fájjalja azonban, hogy a nemzetközi tudományos diskurzus nem folyamatos; visszautasítja a „germán tudomány” minősítést, ugyanakkor határozottan elutasítja a pánszexualista jelzőt, figyelmeztetve a szerzőket: nem lehet világos ismertetést adni a pszichoanalízisről anélkül, hogy koncepciójának lényegéről, a tudattalan-

---

¹ Az okokkal többek között a következő munkák foglalkoznak: Erős Ferenc: Jacques Lacan, avagy a vágy tragédiája In: *Thalassa*, 1993/2: 29–44.; Roudinesco, Elisabeth (1986): *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France I–II*, Seuil, Paris; Jaccard, Roland (1982): *Histoire de la psychanalyse*, Hachette, Paris; Ohayon, Annick (1999): *L' impossible rencontre, Psychologie et psychanalyse en France 1919–1969*. Éditions la Découverte, Paris.

² E nézet a mai napig is él a francia analitikus köztudatban. Roudinesco a következőképpen ír erről nagyszabású pszichoanalízis-történeti könyvében: „A neurológia értelmezési keretéből kiindulva Charcot a hisztéria precíz leírását adta, megalkotván a neurózis új koncepcióját, amely aztán a tudattalan felfedezésének kiindulópontjává vált. Ebben az értelemben a pszichoanalízis meghonosodása Franciaországban 1885-ben kezdődött, Freud és Charcot találkozásával, amely találkozó nyilvánvalóvá teszi azt a gondolatot, hogy a hisztériás *feltalálja* a tüneteit, ami a tudóst azok megértésének útjára vezeti el. Ebben a folyamatban a beteg alkot, megmutat, kifejez, és az orvos pedig *felfedez*.” Roudinesco, Elisabeth (1986): *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France I–II*. Éditions du Seuil, Paris, I. 39.

³ Ferenczinek erről a cikkéről a Freud–Ferenczi levelezésben is szó esik. Freud több helyen is említi, mint neki nagyon tetsző írást. Először tárgyyszerűen az 575. levélben ír róla, de valószínűleg már az 571. levélben is utal rá. Sigmund Freud–Ferenczi Sándor: *Levelezés*, II/1. kötet. Thalassa Alapítvány – Pólya Kiadó, Bp. 2002. 161.

ról ne próbálnának fogalmat alkotni. Mindemellett reményét fejezi ki, hogy a pszichoanalízis felfedezéseit a jövőben Franciaországban is elismerik.⁴

Ferenczi cikke visszhang nélkül maradt, akárcsak a pszichoanalízis ügye, további tíz éven át.

A Société Psychanalytique de Paris megalakulása (1926)

Az első francia iskola 1926-ban alakult meg Párizsi Pszichoanalitikus Társaság (*Société Psychanalytique de Paris, SPP*) néven. A „tizenkettek” – így emlegették őket.⁵ Tagjai heterogén csoportot alkottak: a francia pszichiátriai iskola képviselői mellett laikusok, közöttük nyelvészek is bekapcsolódtak a munkába. Bár nem hasonlítottak egyetlen más európai iskolához sem, főként a hagyományos freudi elméletből indultak ki. A budapesti iskola sok tekintetben újító gondolatrendszere akkoriban itt még alig érvényesült, bár az alapítók között találhatjuk Ferenczi lengyel származású, laikus analitikus tanítványát, Eugénie Sokolnickát, aki Freud és Jung után – 1918 és 1920 között – Ferenczihez járt analízisbe, vagy Marie Bonaparte hercegnőt, aki tudvalevőleg 1929-ben anyagiilag támogatta Róheim Géza ausztráliai expedícióját. Az első francia egyesület elnöke René Laforgue, elnökhelyettese Eugénie Sokolnicka, pénztárnoka és titkára pedig Rudolph Loewenstein volt.⁶

---

⁴ Ferenczi figyelemre méltónak tartja recenziójában a könyv széttagozottságát: véleménye szerint oly élesen elkülönülnek egymástól a könyv leíró és kritikai részei, mintha nem egy szerzőtől származnának, és nem egy véleményt tükröznének. Szerinte a kritikai részeket Régis, míg a leírókat Hesnard írta. Ferenczi látnoki képessége beigazolódott: Régis 1928-ban bekövetkezett halála után Hesnard a 3. kiadásban utal a könyv születésének történetére. Hesnard egyébként később az első francia pszichoanalitikus egyesület alapító tagja lett. Roudinesco, Elisabeth (1986): *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France I–II*. Éditions du Seuil, Paris, I. 274–279.

⁵ Elméleteik nem hagytak mély nyomot a pszichoanalízis történetében, mégis érdemes név szerint megemlékezni róluk: Angelo Louis Marie Hesnard, Eugénie Sokolnicka, René Laforgue, Édouard Pichon, Marie Bonaparte, Rudolph Loewenstein, Raymond de Saussure (a legfontosabb strukturalista nyelvész), Charles Odier, George Parcheminy, René Allendy, Adrien Borel, Henri Codet.

⁶ Laforgue elzászi születésű pszichiáter volt, aki származásából következően mind a német, mind a francia kultúrához közel állt, így később többek között ő volt a közvetítő a francia eszmerendszer és a freudi tanok között. Tanulmányait Németországban végezte, az I. világháborút követően azonban az akkor már Franciaországhoz tartozó Strasbourg-ban dolgozott mint pszichiáter. Ebben az időben kezdte tanulmányozni Freud műveit. A húszas évek elején telepedett le Párizsban, ahol megismerkedett többek között Sokolnickával, aki az analitikusa lett. Ettől kezdve a pszichoanalízis franciaországi elfogadtatásán dolgozott Édouard Pichonnal, Hesnard-ral, René Allendyvel és másokkal, akik később többségükben csatlakoztak az első analitikus egyesülethez. Kitérő klinikus volt, a nehéz esetek szakértője, és mint ilyen, hasonlított Ferenczihez. Ettől az időtől kezdve levelezett Freuddal, aki először nagy örömmel fogadta a francia „ellenállás” megtörését, később azonban bizonyos elméleti különbözőségek miatt skeptikus lett a francia csoporttal szemben.

Rudolph Loewenstein orosz származású zsidó analitikus volt, aki Berlinben kapott kiképzést, és 1925-ben innen érkezett Párizsba. Ortodox szigorúsága is a berlini intézet nyomait mutatta. Mivel

Megalakulása pillanatától kezdve az SPP vitáktól volt hangos. A tagok nem tudták eldönteni, mennyiben és milyen módon kötődjenek a freudi iskolához, vagy miképp alakítsanak ki attól független, önálló arculatot, szervezetileg, illetve az elméletek szintjén. Ez a törekvés természetesen a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesülettől (IPA) való távolság–közelség kérdésével is összefüggött. 1927 nyarán – belső harcok után – megjelent az egyesület folyóirata, a *Revue française de psychanalyse*. A csoport második generációjához olyan, később meghatározó szerepet betöltő analitikusok csatlakoztak, mint Sacha Nacht, Sophie Morgenstern, 1934-ben Jacques Lacan, majd Daniel Lagache és René Spitz. Az egyesületnek 1934-ben hozzávetőlegesen harminc tagja volt. Ekkor Marie Bonaparte hercegnő anyagi, illetve Freud és az IPA szakmai támogatásával pszichoanalitikus intézetet alapítottak, amely a „többség” akaratának kedvezett, és a freudi vonalat deklarálta. 1927-től a francia egyesület előadásokkal is részt vett az IPA nemzetközi kongresszusain. 1938-ban Ernest Jones elnökölt az IPA Párizsban megrendezett XV. konferenciáján, s ez már azt jelezte, hogy a francia pszichoanalízis is bekapcsolódott a nemzetközi szakmai vérkeringésbe.

A II. világháborút, mint minden európai analitikus szervezet, a francia is megszenvedte. Az alapító tagok nagy része emigrált vagy meghalt. Loewenstein, Bonaparte hercegnő, René Spitz, Raymond de Saussure és Heinz Hartmann New Yorkba távoztak és az ottani egyesületben tevékenykedtek tovább. Az SPP megmaradt – főként a második generációhoz tartozó – tagjai általában nem kollaboráltak a németekkel, többségük aktív vagy passzív szerepet vállalt az ellenállásban. Egyedül René Laforgue keveredett gyanúba, aki kapcsolatba lépett a nácikkal, levelezett Matthias Heinrich Göringgel, az 1933 után megalakult német pszichoterápiás egyesület elnökével, de negatív szerepe nem volt egyértelmű.⁷

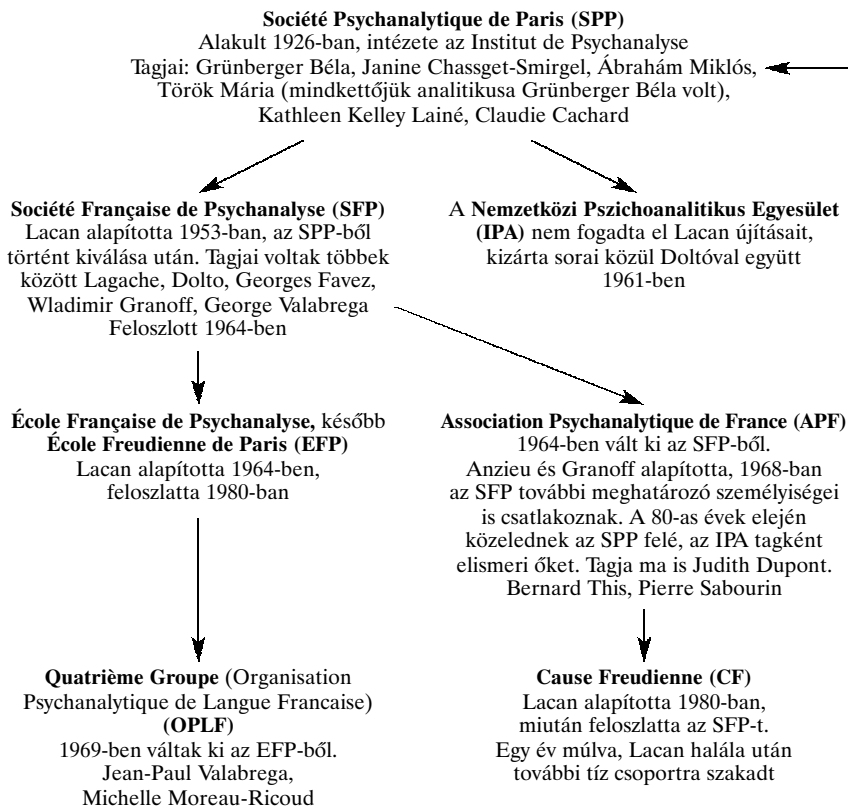
Az újjáéledő SPP két első embere Sacha Nacht és Daniel Lagache lett. Nacht román származású analitikus, aki a két világháború között érkezett Párizsba. Kiképző analitikusa Rudolph Loewenstein volt. A háborút követően nagyon sok harmadik generációs SPP-tagnak ő volt az analitikusa, többek között a magyar emigráns Grünberger Bélának is, aki ekkor kezdett foglalkozni a pszichoanalízissel. Lagache, aki szintén a második generációhoz tartozott, főként a pszichoanalízis oktatásából vette ki a részét. A rangidős analitikusok,

---

(6. folyt.) Laforgue inkább a klinikai eseteket preferálta, kezdetben Loewenstein képezte ki az SPP tagok nagy részét (Lacan analitikusa is ő volt.) 1942-ben a náci megszállás miatt áttelepült New Yorkba, elhagyva a francia analitikus iskolát is. Élete vége felé, már amerikai analitikusként figyelve a francia iskolák szakadásait, gyakran megjegyezte: „mindent csinálnak, csak nem a pszichoanalízist”.

⁷ A második világháború alatt történtek részletes elemzését lásd Roudinesco, Elisabeth (1986): *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France I–II*. Éditions du Seuil, Paris, II. 165–176.

A főbb francia pszichoanalitikus szervezetek

1. **École de la Cause Freudienne**, 1982 (Jean-Alain-Miller, François Sauvagnat)
2. **Le cercle Freudien**, 1982
3. **Centre de Formation et de Recherche Psychanalytiques**, 1982, Octave Manonni
4. **Les Cartels Constitués de l'Analyse Freudienne (CCAF)**, 1983
5. **Association des Ateliers de Psychanalyse**, 1983
6. **La convention Psychanalytique**, 1983
7. **Le Cout Freudienne**, 1983
8. **École Lacanienne de Psychanalyse**, 1986
9. **Séminaires Psychanalytiques de Paris**, 1986
10. **Group de trait de cas**
11. **Psychanalyse actuelle**, 1986
12. **L'Interpretation Psychanalytique**
13. **Association Freudienne Internationale**, 1982
14. **Foundation Européenne pour la Psychanalyse**, 1986 után, Füzesséry Éva

Nachtal az élen az ortodox freudi vonalat erősítették, s idegenkedve a laikus analitikusoktól, merev képzési rendet és hierarchikus szervezeti felépítést tartottak megfelelőnek. A nemzetközi szervezetek rendjéhez való alkalmazkodás érdekében átvették az ottani aktuális trendnek megfelelő attitűdöt, bizonyos elemeket áttemelve a kleini elméletből és az ego-pszichológiából. Lagache ezzel szemben – mind szervezeten, mind képzési rendjét tekintve – demokratikusabban képzelte el az egyesületet. A feszültség az ötvenes évek elején szakadáshoz vetetett, és Franciaországban megalakult a második analitikus iskola.

Az első szakadás – Lacan és a budapesti iskola

Az ötvenes évek elején tehát a krízis jelei mutatkoztak az SPP-ben. A fiatal analitikusok egyre kevésbé tudták elfogadni a szervezet hierarchikus felépítését és a vezető analitikusok autoriter magatartását, amely véleményük szerint túlszabályozta működésüket és a képzési rendet. A harmadik generáció tagjai között ekkor már népszerűek voltak Ferenczi Sándor és Bálint Mihály írásai, köztük Bálintnak a pszichoanalitikus képzésről szóló 1937-es tanulmánya, melyben erős kritikával illette az analízis intézményes rendszerét, ellenezve annak konformitását és autoriter jellegét.

A krízist szakadás követte, és 1953-ban a fiatal analitikusok megalakították a Francia Pszichoanalitikus Társaságot (*Société Française de Psychanalyse, SFP*). Bálint ekkoriban itt a legnépszerűbb szerzők közé tartozott, ő volt az első külföldi meghívott az új egyesület első konferenciáján. Az orvosi csoportok iránt megélnékül érdeklődés hatására széles körű elméleti együttműködés kezdődött az orvosok és az analitikusok között. 1965-ben Franciaországban alakult meg a világon az első, Bálint Mihályt követő orvosi egyesület.

A forradalmárok között volt Jacques Lacan is, aki – annak ellenére, hogy valamivel később csatlakozott az új egyesülethez – hamarosan vezető szerephez jutott. Lacan munkássága során időről időre felhasználta – bár valamelyest mindig átalakítva és kritikával illetve – Ferenczi és Bálint gondolatait. Már 1932-es doktori dolgozatában idézte Ferenczi két írását – az 1911-es „A homoszexualitás jelentősége a tébolyodottság kórtanában”, valamint a „Néhány klinikai megfigyelés paranoiás és parafreniás betegekben” című 1914-es tanulmányát –, melyek addigra franciául is megjelentek.

Mivel a magyar szerzők elméletei a továbbiakban is fel-felbukkannak Lacan műveiben, címszavakban érdemes megemlíteni, mely területeken használta fel azokat fogalomrendszerének kialakításához:⁸

---

⁸ Mivel sokáig Lacan volt az SFP legmeghatározóbb személyisége, aki az egyesület arculatát egyértelműen meghatározta, a továbbiakban egyedül az ő elméleteinek kapcsolatát vázolom a budapesti iskola elméleteivel összefüggésben.

– *Az elsődleges nárcizmus megkérdőjelezése.* Ferenczinek és Bálintnak az elsődleges nárcizmust megkérdőjelező, a tárgykapcsolatokat középpontba állító tanulmányai nyomán alakult ki a „szimbolikus interszubbektivitás” lacani fogalma;

– *A regresszió kérdése.* Ferenczi és Bálint „a regresszió mint terápiás szövetség” segítségével a sérült primer szeretet helyreállítását tűzték ki célul. Az analízis során a páciens regresszióját a traumát elszenvedő szintig kívánatos mélyíteni, majd támogatni annak fennmaradását mindaddig, míg a páciens ismét fel nem fedezi a tárgykapcsolatok integráltabb formáit. Míg Ferenczinél a primer szeretet (az ősbizalom) helyreállítása a cél, addig Lacan „*objet petit a*” tétele szerint a tárgy iránti vágy ambivalenciája nem oldható fel, s az analitikus – aki tárgyi minőségében avatkozik be az emlék felidezésének folyamatába – egyszerre a szorongástárgy, illetve a szeparációt lehetővé tévő tárgy megtestestítője. Lacan szerint meg kell engednünk az analizálnak, hogy megfosztódjék egy élvezetréstől, amely megakadályozta őt abban, hogy eljusson saját vágyainak felébredéséhez;

– *A viszontlátétel fontosságának hangsúlyozása.* Lacan – Ferenczi és Bálint nyomán – a páciens ellenállásával foglalkozva arra a megállapításra jut, hogy az ellenállásért elsősorban az analitikus a felelős, vagyis az analitikus ellenállása az, ami megnöveli a páciens ellenállását. (Ferenczi több írásában, köztük „A pszichoanalitikus technika rugalmassága” című tanulmányában, Bálint pedig *Az őstörés* című művében elemzi ezt a jelenséget);

– *Az analízis befejezésének kérdése.* Ferenczi szerint az analitikus folyamat elvihető a „természetes megoldásig”, azaz a teljes „átdolgozást” követően kell lennie egy olyan állapotnak, amikor a kezelés befejezhető. Bálint ennek nyomán dolgozta ki a szorongástól megfosztott „ösztonújrakezdés”, a szorongás nélküli genitalitás fogalmát. Elődeihez hasonlóan Lacan is azt vallja, hogy az analízisnek létezik „strukturális” vége, nem csak az elméletben, de a gyakorlatban is.

A kezelés végének kézzel fogható bizonyíthatósága nem szerepelt Ferenczi céljai között. Erre csak később tett kísérletet Bálint, nyomában Malan, majd Lacan. Bálinték a „fókuszálás” eljárásával kísérleteztek (ebből alakult ki a fókuszterápia), melynek segítségével reményeik szerint könnyebben ki lehetett mutatni a páciens neurozisének tartalmát. Lacan szerint természetesen ez nem volt elegendő „objektíváció”, ezért kidolgozta az „átkelés” (*passee*) eljárását.

Lacan tehát, elismerte Ferenczi és Bálint kérdéseinek „autenticitását”, de általában nem értett egyet a válaszaikkal. Míg Ferenczi és Bálint például a primer szeretet (újra)megtalálásáról, az erre való képesség visszaszerzéséről beszéltek, Lacannál a „megoldások” rendre negatív kicsengésűek voltak. Ő a kompromisszumkötést, az idealizált tárgyról való lemondást, a Másik iránti vágy illúziójának elfogadását tartotta követendőnek.

Elszakadás Lacantól – új iskolák

Lacan 1958-ban ismertette meg Ferenczi írásait Wladimir Granoff-fal, aki ettől kezdve behatóan tanulmányozta a magyar pszichoanalitikus orvos gondolatait, s azokat igyekezett önállóan továbbfejleszteni. Mestereinek Lacan és Ferenczit tartotta, bár előbbitől 1964-ben elszakadt, és Didier Anzieu-vel együtt megalapította a Francia Pszichoanalitikus Egyesület által fémjelzett (*Association Psychanalytique de France, APF*) új – immár harmadik – analitikus iskolát. Bevallásuk szerint azért „hagyták el a mestert” a Nemzetközi Analitikus Egyesület kedvéért, mert nem viselték el Lacan „cezaromániáját”, sem pedig azt, hogy doktrínája összekeveredjék személyiségével. Pluralitást, demokráciát és egyenlőséget hirdettek, bár igaz, hogy az alapító analitikusok nagy többségben már befutott, neves szakemberek voltak. 1968-ban több további neves személyiség csatlakozott hozzájuk, mint például Daniel Lagache, Georges Favez, Jean Laplanche, Jean Pontalis. Hitvallásuk szerint nem kívántak hasonlítani sem a konzervatív (lásd SPP), sem a lacani analitikus szervezetre, azaz nem volt kinevezett mesterük. Az APF – az SPP mellett – tagja lett a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesületnek.⁹ Az új iskola rengeteg szállal kötődik a magyar analitikusokhoz: ma is tagja például a magyar származású Judith Dupont,¹⁰ aki egymaga nagyon sokat tesz a budapesti iskola eszmeiségének megismertetéséért. Granoff legutolsó, „mestereiről” szóló írásait összegyűjtő könyvének címe: *Lacan, Ferenczi, Freud*. Méltatói (köztük Pontalis) a 2001-ben neki szentelt emlékülésen párhuzamot vontak a Freud–Ferenczi viszony és a Lacan–Granoff viszony között: véleményük szerint mindkettő lázadt az apai tekintély és az egyenlőtlen helyzetből fakadó „bekebelezési törekvés” ellen.

Quatrième Groupe

Három Lacan-tanítvány – Piera Aulagnier, François Perrier és Jean-Paul Valabrega – kinyilvánítva radiális szembenállását a lacani pszichoanalitikus-képzés módszerével, kivált az EFP-ből, s 1969-ben megalapította a Negyedik Csoportot (*Quatrième Groupe, QG*). Sem a nemzetközi analitikus szervezetek

---

⁹ Roudinesco, Elisabeth (1986): *La bataille de cent ans. Histoire de la psychanalyse en France* 1–2. Éditions du Seuil, Paris, II. 618–620.

¹⁰ Judit Dupont neve jól ismert Magyarországon is. Többszörös rokoni szálak révén erősen kötődik a budapesti iskola hagyományaihoz: anyai nagyanyja Kovács Vilma volt, nagynénje Bálint Alice, annak férje pedig Bálint Mihály, akinek halálát követően Dupont lett a Ferenczi-hagyaték gondozója. Tevékenységének köszönhetően Franciaországban jelent meg először a Freud–Ferenczi levelezés és Ferenczi *Klinikai Naplója*.

francia iskoláihoz (köztük az 1964-ben alapított APF-hez), sem pedig Lacanhoz nem akartak tartozni tovább. Leginkább a képzés egyes szakaszait vitatták az *École Freudienne de Paris*-ban, Lacan akkori szervezetében.

Alapelveik egyértelműen a magyar hagyományokat követik: az analitikus és a szervezeti hatáskörök teljes szétválasztására, az analitikus kandidátust nyomasztó hierarchikus hatáskörök eltörlésére törekednek, a képzést több kontrollanalízissel bővítik, nyitottak más szervezetek iránt, és a belső kritikai észrevételekre is igényt tartanak. A kontrollanalízist a képzés folytatásaként képezik el, melynek során különös figyelmet fordítanak az analizált, az analitikus és a kontrollanalitikus viszonyára. A képzés átformálása főként Jean-Paul Valabrega nevéhez kötődik, aki az ötvenes években (még SPP-tagként) fedezte fel Bálint Mihály munkáit, ő fordította le *Az orvos, a beteg és a betegség* című könyvét franciára. Részben Kovács Vilma¹¹ képzésről alkotott (1933) elképzelése nyomán ő foglalkozott legtöbbit a szupervízió elméletének kérdésével. A Quatrième Groupe 1989 óta hivatalosan is együttműködik az Association Psychanalytique de France-szal, közös szemináriumokat és konferenciákat rendeznek, folyamatosan bővítve egymás szemléletét.¹²

Michelle Moreau-Ricaud – a QG tagja – húsz éve foglalkozik a budapesti iskola történetével, s 2000-ben nagymonográfiát jelentetett meg Bálint Mihályról. Ebben nyomon követi Bálint magyarországi és angliai munkásságát, továbbá a Ferenczi-örökség alapján továbbgondolt elsődleges szeretet, viszontátétel, regresszió, „analízis vége” kérdésének franciaországi fogadtatását, a különböző analitikus iskolák és elméletek tükrében. Kiemelten tárgyalja a Bálint-csoportok franciaországi történetét. Véleménye szerint Bálint képes volt szintetizálni, párhuzamba állítani és közös gyökerre visszavezetni Ferenczi, Winnicott, Melanie Klein, Bowlby és Anna Freud elméleteit, s mindvégig az iskolák és a széttartó elméletek közötti összetartást képviselte, fölvéve a harcot az elméletek bábeli zűrzavara ellen.

Létezik-e budapesti iskola?

Bálint Mihály és Bálint Alice nem értett egyet abban a kérdésben, hogy van-e különálló, minden más iskolától eltérő karakterisztikuma a magyarországi pszichoanalízisnek, azaz létezik-e „budapesti iskola”, vagy amit így neveznek,

---

¹¹ Kovács Vilma: Kiképző analízis és kontrollanalízis. In: *Lélekelemzési tanulmányok. Dolgozatok a pszichoanalízis főbb kérdéseiről*. Somló Béla Könyvkiadó, Budapest, 1933. A tanulmány németül 1935-ben jelent meg az *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*-ben.

¹² Moreau-Ricaud, Michelle (1994): *Psychoanalysis International. A Guide to Psychoanalysis throughout the World*. France. Frommann-Holzboog, 277–287.

az csupán eltérő módszerekkel dolgozó analitikusok szövetsége.¹³ Bálint Alice szerint ilyen közös jellemző nem volt, hiszen Ferenczi a szó szoros értelmében nem volt „mester”. Bálint Mihály szerint azonban ez az anya–gyerek kapcsolat hangsúlyozásában, az elsődleges narcizmus megkérdőjelezésében és a tárgykapcsolatok központba állításában, vagyis a primer tárgyszeretet azonnali megjelenésében nagyon is tetten érhető.¹⁴ A későbbi francia analitikusok (Lacan, Granoff, Ilse Barande, Grünberger, François Perrier, Valabrega és mások) Bálint Mihály véleményét átvéve, következetesen budapesti iskoláról beszélnek.

Moreau-Ricaud hatvan évvel később, francia szemmel a következőkben látja a budapesti iskola jellemző vonásait:

- a képzés kidolgozása;
- a gondolatok, vélemények és kísérletezések szabadsága;
- a tekintélyelvűség hiánya;
- az önreflexióra való hajlandóság, a hibák felismerése, azok elemzésének szabadsága;
- a tanulások levonásának képessége.¹⁵

Látható, hogy a Quatrième Groupe és rajta keresztül Moreau-Ricaud az elméleti háttéren túl kiemelten fontosnak tartja a szervezeti különbözőségeket is, azt a demokratikus légkört, amelyben az új gondolatokat, irányokat és kísérletezéseket nemcsak megengedték, hanem ösztönözték, bátorították is. Ez sem a bécsi, sem a berlini, sem a londoni iskolára nem volt jellemző. A harmincas évek magyar analitikusainak szigora a képzés korai és következetes kidolgozásában nyilvánult meg, mely más iskoláknál (különösen a berlininél) nagy ellenállást váltott ki.¹⁶

Mint láthattuk, a franciák mindig is érzékenyen reagáltak az autoritásra, legyen akár az IPA, akár egy-egy önjelölt vezető, aki egyedül akarja kisajátítani

---

¹³ Itt természetesen a harmincas évek magyar iskolájáról van szó. Bizonyos szempontból jogos volt Bálint Alice megközelítése, hiszen a magyarok az analitikus gondolatrendszert sokféleképpen használták fel: az etnográfiaiban, a klinikumban, az összehasonlító lélektanban, így esetleg nehéz volt felfedezni közöttük az azonos gyökereket.

¹⁴ Bálint Mihály: Az én fejlődésének korai állapotai. Az elsődleges tárgyszeretet. (1937). In: *Elsődleges szeretet és pszichoanalitikus technika I.* Animula Kiadó, Budapest, 1999. 88–105. Bálint fenti cikkében nemcsak a budapesti iskola karakterisztikumait vázolta, hanem egyúttal jellemezte a londoni és a bécsi iskolát is, éles szemmel kimutatva a három közötti különbséget.

¹⁵ Michelle Moreau-Ricaud: Michael Balint. In: *Le renouveau de l'École de Budapest.* Éditions Éres, Paris, 2000. 18.

¹⁶ Bár Kovács Vilma a képzésről alkotott elképzeléseket 1933-as cikkében dokumentálta, az egyesület tagjai már 1924-ben meghatározták erre vonatkozó szabályait, és ezek szerint folytatták az új tagok képzését: ez a kiképző analízisből, két kontrollanalízisből (az első a kiképző analitikusnál!), egy elméleti szeminárium elvégzéséből és egy eset bemutatásából állt. Az elméleti szemináriumot Kovács Vilma vezette. Gyakorlatilag a mai napig ez a képzési rend Magyarországon. Lásd Michelle Moreau-Ricoud 40.

az analízis ügyét. Ferenczi gondolatai az utóbbi időben egyre időszerűbbnek bizonyulnak az első, leginkább ortodox szervezetben is.¹⁷ A különböző pszichoanalitikus iskolák, bár nem győzik hangsúlyozni különállásukat, nem vonhatják ki magukat egymás hatása alól. Ha összevetjük a magyar sajátosságokat és a francia iskolák kritikus pontjait a szakadások mentén, érthetővé válik, miért fordulnak mindmáig oly szívesen a magyar iskola felé.

Összegzés

A következő fontos technikai és elméleti pontokon találkozhatunk a különböző francia iskolákban a magyar szerzők gondolataival:

Szerkezeti szinten:

- a képzés terén elgondolt újítások;
- a teljesen autoritásmentesen szerveződő analitikus csoport eszméje;

Elméleti szinten:

- a primer szeretet és a regresszió kérdése;

Technikai szinten:

- a viszontátétel és az analízisek befejezésének kérdése.

A háború előtti budapesti iskola létjogosultsága a mai francia irányzatok között tehát még akkor sem kétséges, ha tisztában vagyunk azzal, hogy a budapesti iskola méretét tekintve eltörpült a többi egyesülethez képest.

Természetesen sok más iskola is hatással van a mai francia analitikus gondolkodásra. Időről időre azonban a magyar szerzők munkái is felbukkannak, és a belőlük kiolvasható következtetések a legtöbb francia analitikus számára ma is újító hatású aktualitásnak számítanak.

A magyar iskola sok évtizedes hanyattatásait követően 1989-ben integrálódott ismét a Nemzetközi Pszichoanalitikus Egyesületbe. Megfontolandó volna, hogy a „budapesti iskola” Franciaországban felhasznált és továbbfejlesztett elméleti és módszertani sajátosságait ismét integráljuk a hazai analitikus gondolkodásba.

---

¹⁷ Az utóbbi időben az SPP-ben Thierry Bokanowski foglalkozik Ferenczi elméleti örökségével. Nemrégiben írt róla könyvet, amelyben részletesen elemzi Ferenczi elméleteinek a mai pszichoanalízisre gyakorolt hatását. Thierry Bokanowski: *Sándor Ferenczi*, Press Univ. de France, 1997.